

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRIRODOSLOVNO–MATEMATIČKI FAKULTET
MATEMATIČKI ODSJEK

Nataša Marin

PRIMITIVNI TETRAEDRI U
TRODIMENZIONALNOJ
CJELOBROJNOJ REŠECI

Diplomski rad

Voditelj rada:
prof. dr. sc. Juraj Šiftar

Zagreb, srpanj 2015.

Ovaj diplomski rad obranjen je dana _____ pred ispitnim povjerenstvom u sastavu:

1. _____, predsjednik
2. _____, član
3. _____, član

Povjerenstvo je rad ocijenilo ocjenom _____.

Potpisi članova povjerenstva:

1. _____
2. _____
3. _____

Sadržaj

Sadržaj	iii
Uvod	1
1 Osnovne definicije	2
2 Unimodularna preslikavanja	7
3 Primitivni poligoni u rešeci $\mathbb{Z}^2$	11
4 Primitivni tetraedri u rešeci $\mathbb{Z}^3$	22
Bibliografija	32

Uvod

Primitivni politop u n -dimenzionalnom euklidskom prostoru E^n je politop čiji vrhovi pripadaju cjelobrojnoj rešeci $\mathbb{Z}^n$, ali nema drugih točaka rešetke u unutrašnjosti ili na rubu.

U radu su prikazani neki rezultati o primitivnim tetraedrima u rešeci $\mathbb{Z}^3$, a posebno prebrojavanje klasa ekvivalencije primitivnih tetraedara zadanog volumena.

Osim toga, u radu je pokazano da se rezultati koji vrijede u trodimenzionalnoj rešeci bitno razlikuju od ravninskog slučaja. Primitivan politop u rešeci $\mathbb{Z}^2$ ima najviše 4 vrha pa iz Pickovog teorema slijedi da to može biti ili trokut površine $\frac{1}{2}$ ili paralelogram površine 1. Dakle, površina primitivnih politopa u $\mathbb{Z}^2$ je ograničena. Za volumen primitivnih politopa u $\mathbb{Z}^3$ ne postoji gornja granica pa stoga ne možemo poopćiti Pickov teorem.

Bitnu ulogu u radu ima unimodularno preslikavanje. U ravnini vrijedi da su svaka dva primitivna trokuta unimodularno ekvivalentna, ali u tri dimenzije odgovarajuća tvrdnja za tetraedre ne vrijedi. No, za dani volumen primitivnog tetraedra možemo izračunati broj klasa ekvivalencije.

Poglavlje 1

Osnovne definicije

Promatrat ćemo neke posebne skupove točaka u euklidskom prostoru E^n , dakle realnom unitarnom prostoru $\mathbb{R}^n$ sa standardnom metrikom.

Podskup $\mathbb{Z}^n \subseteq \mathbb{R}^n$ nazivamo cjelobrojna rešetka u $\mathbb{R}^n$. Algebarski, to je modul nad prstenom $\mathbb{Z}$ cijelih brojeva.

Definicija 1.1. Neka je $m \in \mathbb{N}$ proizvoljan prirodan broj i neka su $x_1, \dots, x_m \in \mathbb{R}^n$. Linearnu kombinaciju $\sum_{i=1}^m \lambda_i x_i = \lambda_1 x_1 + \dots + \lambda_m x_m$ gdje su $\lambda_1, \dots, \lambda_m \geq 0$ i $\sum_{i=1}^m \lambda_i = 1$ zovemo konveksna kombinacija točaka $x_1, \dots, x_m$.

Podsjetimo da se podskup K euklidskog prostora naziva konveksnim skupom ako je za svake dvije točke $v_1, v_2 \in K$ cijeli segment $[v_1, v_2] = \{\lambda v_1 + (1 - \lambda) v_2 : \lambda \in [0, 1]\}$ sadržan u K . Presjek bilo koje familije konveksnih skupova također je konveksan skup.

Ako je S bilo koji podskup euklidskog prostora, skup svih konveksnih kombinacija točaka iz S naziva se konveksna ljuska skupa S i označava se s $\text{conv}(S)$. Konveksna ljuska je najmanji konveksni podskup koji sadrži S , to jest to je presjek svih konveksnih podskupova prostora $\mathbb{R}^n$ koji sadrže S .

Definicija 1.2. Neka je $S = \{v_1, \dots, v_m\} \subseteq \mathbb{R}^n$ konačan skup. Skup

$$P = \text{conv}(S) = \left\{ \lambda_1 v_1 + \dots + \lambda_m v_m : v_1, \dots, v_m \in S, \lambda_1, \dots, \lambda_m \geq 0, \sum_{i=1}^m \lambda_i = 1 \right\}$$

zovemo politop razapet točkama $v_1, \dots, v_m$.

Napomena. U skladu s ovom definicijom, promatrat ćemo samo konveksne politope.

Definicija 1.3. Točka v u politopa P je vrh tog politopa ako se ne može prikazati kao konveksna kombinacija preostalih točaka skupa P .

U našem razmatranju politopa u rešetkama $\mathbb{Z}^2$ i $\mathbb{Z}^3$ možemo bez gubitka općenitosti pretpostaviti da je skup točaka koje razapinju politop upravo skup njegovih vrhova. Zato ćemo daljnje definicije iskazati uzimajući tu pretpostavku.

Točka $v = \lambda_1 v_1 + \dots + \lambda_m v_m$ nalazi se na rubu politopa P ako postoji barem jedan $i \in \{1, \dots, m\}$ takav da je $\lambda_i = 0$, tj.

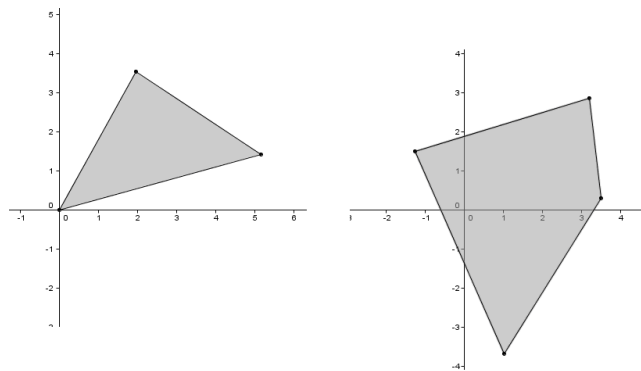
$$\partial P = \left\{ \lambda_1 v_1 + \dots + \lambda_m v_m : v_1, \dots, v_m \in \mathbb{Z}^n, \lambda_1, \dots, \lambda_m \geq 0, \sum_{i=1}^m \lambda_i = 1, \lambda_i = 0 \text{ za neko } i \in \{1, \dots, m\} \right\}$$

Točka $v = \lambda_1 v_1 + \dots + \lambda_m v_m$ nalazi se u unutrašnjosti politopa P ako je $\lambda_i > 0$ za svako $i \in \{1, \dots, m\}$. Drugim riječima,

$$\text{int}(P) = \left\{ \lambda_1 v_1 + \dots + \lambda_m v_m : v_1, \dots, v_m \in \mathbb{Z}^n, \lambda_1, \dots, \lambda_m > 0, \sum_{i=1}^m \lambda_i = 1 \right\}$$

Definicija 1.4. Za politop $P = \left\{ \lambda_1 v_1 + \dots + \lambda_m v_m : v_1, \dots, v_m \in \mathbb{Z}^n, \lambda_1, \dots, \lambda_m \geq 0, \sum_{i=1}^m \lambda_i = 1 \right\}$ kažemo da se nalazi u cjelobrojnoj rešeci. Takav politop je primitivan ako osim vrhova $v_1, \dots, v_m$ ne sadrži niti jednu drugu točku iz $\mathbb{Z}^n$ niti na rubu niti u unutrašnjosti.

Primjer 1.1. Politopi razapeti s tri i četiri točke u $\mathbb{R}^2$.

Slika 1.1: Primjeri politopa

Teorem 1.1. *Primitivan politop u $\mathbb{R}^n$ ima najviše 2^n vrhova.*

Dokaz. Pretpostavimo da primitivan politop P u $\mathbb{R}^n$ ima više od 2^n vrhova.

S obzirom da svaku koordinatu n -dimenzionalne točke možemo izabrati na dva načina (paran ili neparan broj) slijedi da postoji točno 2^n različitih mogućnosti za odabir vrha ovisno o parnosti njegovih koordinata.

Stoga ako primitivan politop ima više od 2^n vrhova onda postoje vrhovi $v = \{v_1, \dots, v_n\}$, $w = \{w_1, \dots, w_n\}$ takvi da je $v_i + w_i \equiv 0 \pmod{2}$ za svako $i = 1, \dots, n$.

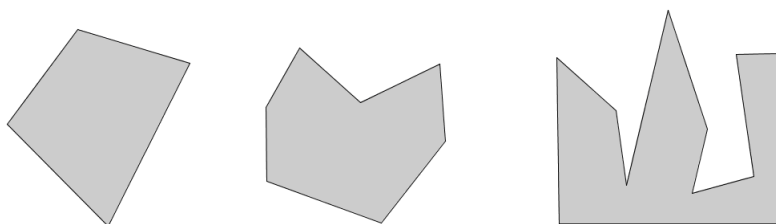
No politop P sadrži točku $\frac{1}{2}(v + w)$ koja nije vrh jer se može prikazati kao linearna kombinacija dva vrha. Vrijedi $\frac{1}{2}(v + w) \in \mathbb{Z}^n$ pa slijedi da P nije primitivan što je kontradikcija.

Dakle, P ima najviše 2^n vrhova.

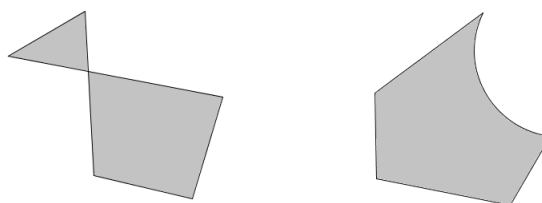
□

Definicija 1.5. *Poligon u $\mathbb{R}^2$ je unija zatvorene izlomljene linije i njene unutrašnjosti.*

Primjer 1.2. *Na prvoj slici su prikazani likovi koji su poligoni, a na drugoj nisu poligoni.*

Slika 1.2: Poligoni

Slika 1.3: Nisu poligoni

Podsjetimo da se skup točaka $\{T_0, T_1, \dots, T_m\}$ prostora E^n naziva linearno nezavisnim ako je skup vektora $\{\overrightarrow{T_0T_1}, \dots, \overrightarrow{T_0T_m}\}$ linearno nezavisan u vektorskom prostoru $\mathbb{R}^n$.

Definicija 1.6. Neka su $T_0, T_1, \dots, T_m \in \mathbb{R}^n$ linearno nezavisne točke te za svako $j = 1, \dots, m$ označimo sa $v_j = \overrightarrow{T_0T_j}$. Tada skup

$$P = P(v_1, \dots, v_m) = \{T_0 + \lambda_1 v_1 + \dots + \lambda_m v_m : 0 \leq \lambda_1, \dots, \lambda_m \leq 1\}$$

zovemo m -dimenzionalni paralelotop prostora $\mathbb{R}^n$ razapet vektorima $v_1, \dots, v_m$.

Napomena 1.1. n -dimenzionalni paralelotop $P \subseteq \mathbb{R}^n$ je konveksan skup jer se može prikazati kao presjek zatvorenih poluprostora, koji su konveksni skupovi, pa je i njihov presjek konveksan.

Definicija 1.7. Neka su $T_0, T_1, \dots, T_m \in \mathbb{R}^n$ linearno nezavisne točke. Konveksno zatvorenje skupa $\{T_0, T_1, \dots, T_m\}$ zovemo m -dimenzionalni simpleks razapet vrhovima $T_0, T_1, \dots, T_m$.

Napomena 1.2. n -dimenzionalni simpleks $S \subseteq \mathbb{R}^n$ je konveksan skup jer se može prikazati kao presjek $n + 1$ zatvorenih poluprostora.

Tetraedar $T \subseteq \mathbb{R}^3$ je konveksno zatvorenje skupa svojih vrhova, dakle zapravo je 3-simpleks.

(vidi [9], 55 - 59)

Definicija 1.8. Preslikavanje $L : \mathbb{R}^m \rightarrow \mathbb{R}^n$ je linearno ako za proizvoljne vektore $x, y \in \mathbb{R}^m$ te za skalar $a \in \mathbb{R}$ vrijedi $L(x + y) = L(x) + L(y)$ i $L(ax) = aL(x)$.

Linearno preslikavanje nam je poznato i kao linearni operator. Svaki linearni operator $L : \mathbb{R}^m \rightarrow \mathbb{R}^n$ u potpunosti je određen djelovanjem na (bilo kojoj) bazi prostora $\mathbb{R}^m$. Iz toga slijedi da postoji matrica $M \in M_{m,n}(\mathbb{R})$ koja u potpunosti određuje linearni operator L . Matricu M zovemo matrica operatora.

Definicija 1.9. Preslikavanje $A : \mathbb{R}^m \rightarrow \mathbb{R}^n$ je afino ako postoje linearno preslikavanje $L : \mathbb{R}^m \rightarrow \mathbb{R}^n$ i vektor $b \in \mathbb{R}^n$ takvi da za svako $x \in \mathbb{R}^m$ vrijedi $A(x) = L(x) + b$.

Afino preslikavanje je kompozicija linearnog preslikavanja i translacije. Ako je $A : \mathbb{R}^m \rightarrow \mathbb{R}^n$ afino, onda postoje matrica operatora M koja u potpunosti određuje linearno preslikavanje i vektor $b \in \mathbb{R}^n$ takvi da za svako $x \in \mathbb{R}^m$ vrijedi $A(x) = Mx + b$.

Poglavlje 2

Unimodularna preslikavanja

Volumen paralelotopa P u $\mathbb{R}^n$ razapetog točkama $v_1, \dots, v_n \in \mathbb{R}^n$ definiramo s

$$\text{vol}(P) = |\det [v_1 \ v_2 \ \dots \ v_n]|$$

pri čemu je $[v_1 \ v_2 \ \dots \ v_n]$ kvadratna matrica reda n čije stupce čine n -torke koordinata vrhova paralelotopa.

Ova definicija volumena preko determinante proizlazi iz toga što se pokazuje da je determinanta jedinstvena funkcija s $\mathbb{R}^n$ u $\mathbb{R}$ koja ispunjava uobičajena svojstva volumena u euklidskom prostoru.

Volumen simpleksa jednak je $\frac{1}{n!}$ volumena pripadnog paralelotopa jer se svaki n -dimenzionalni paralelotop može rastaviti na $\frac{1}{n!}$ simpleksa.
(vidi [9], 100 - 108)

Ako je $g : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$, $g(u) = Mu$ linearno preslikavanje određeno matricom $M \in M_n(\mathbb{R})$ tada vrijedi

$$\text{vol}(g(P)) = |\det M| \cdot \text{vol}(P) \quad (2.1)$$

Naime, primjenom Binet - Cauchyjevog teorema dobivamo

$$\begin{aligned} \text{vol}(g(P)) &= |\det [Mv_1 \ Mv_2 \ \dots \ Mv_n]| = |\det (M \cdot [v_1 \ v_2 \ \dots \ v_n])| = \\ &= |\det M| \cdot |\det [v_1 \ v_2 \ \dots \ v_n]| = |\det M| \cdot \text{vol}(P) \end{aligned}$$

Volumen paralelotopa P bit će jednak volumenu njegove slike pod djelovanjem preslikavanja g ako i samo ako vrijedi $\det M = \pm 1$, tj.

$$\text{vol}(P) = \text{vol}(g(P)) \iff \det M = \pm 1 \quad (2.2)$$

Definicija 2.1. Preslikavanje $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ je unimodularno ako vrijedi

- (u1) f je afino
- (u2) f čuva volumen
- (u3) $f(\mathbb{Z}^n) \subseteq \mathbb{Z}^n$

Napomena 2.1. Skup $M_n(\mathbb{Z})$ svih kvadratnih matrica reda n s cjelobrojnim koeficijentima asocijativan je grupoid s jedinicom s obzirom na množenje matrica. Podskup svih regularnih matrica iz $M_n(\mathbb{Z})$ kojima se i inverz nalazi u $M_n(\mathbb{Z})$ očito je grupa.

Nužan i dovoljan uvjet da bi za $A \in M_n(\mathbb{Z})$ postojala inverzna matrica A^{-1} koja se također nalazi u $M_n(\mathbb{Z})$ dobivamo pomoću determinante. Iz $\det(AA^{-1}) = \det A \cdot \det A^{-1} = 1$ i pretpostavke da A i A^{-1} imaju cjelobrojne koeficijente slijedi da je $\det A = \det A^{-1} \in \{-1, 1\}$. Uvjet $\det A \in \{-1, 1\}$ također je dovoljan da bi A^{-1} imala cjelobrojne koeficijente jer $A^{-1} = \frac{1}{\det A} \tilde{A} = \pm \tilde{A}$, a očito je adjunkta $\tilde{A} \in M_n(\mathbb{Z})$.

Dakle, skup $\{A \in M_n(\mathbb{Z}) : \det A \in \{-1, 1\}\}$ je grupa svih cjelobrojnih regularnih matrica čiji su inverzi također cjelobrojne matrice. Tu grupu označavat ćemo s $GL_n(\mathbb{Z})$.

Teorem 2.1. Neka je $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ i neka je P politop u rešeci $\mathbb{Z}^n$. Tada vrijedi

- (i) f je unimodularno ako i samo ako je $f(u) = Mu + v$ gdje su $v \in \mathbb{Z}^n$ i $M \in GL_n(\mathbb{Z})$, tj. M je cjelobrojna $n \times n$ matrica i $\det(M) = \pm 1$
- (ii) ako je f unimodularno onda je f invertibilno i f^{-1} je unimodularno
- (iii) ako je f unimodularno onda su $f(P)$ i $f^{-1}(P)$ politopi u rešeci. Osim toga, f preslikava točke iz unutrašnjosti od P u unutrašnjost od $f(P)$ i vrhove od P u vrhove od $f(P)$
- (iv) ako je P primitivan politop onda su i $f(P)$ i $f^{-1}(P)$ primitivni

Dokaz. (i) Ako je f afino slijedi $f(u) = Mu + v$ gdje su $u, v \in \mathbb{R}^n$ i $M \in M_n(\mathbb{R})$.

Obratno, ako je $f(u) = Mu + v$ onda je f afino jer je vektor v translacija, a preslikavanje $u \mapsto Mu$, $M \in M_n(\mathbb{R})$ je linearno.

Iz definicije preslikavanja f slijedi $f(\mathbb{Z}^n) \subseteq \mathbb{Z}^n$ ako i samo ako je $v \in \mathbb{Z}^n$ i $M \in M_n(\mathbb{Z})$. Neka je $S \subseteq \mathbb{R}^n$ izmjeriv skup i $g : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$, $g(u) = Mu$ linearno preslikavanje određeno matricom $M \in M_n(\mathbb{R})$.

Iz formule (2.2) te zato što translacija ne utječe na volumen slijedi da preslikavanje f čuva volumen ako i samo ako je $\det M = \pm 1$.

- (ii) Neka je f unimodularno, $f(u) = Mu + v$, $v \in \mathbb{Z}^n$, $M \in GL_n(\mathbb{Z})$, $\det M = \pm 1$. Preslikavanje f je invertibilno jer je matrica M regularna i vrijedi $f^{-1}(u) = M^{-1}u - w$, gdje je $w = M^{-1}v$. Dakle, $w \in \mathbb{Z}^n$, $\det M^{-1} = \pm 1$, $M^{-1} \in GL_n(\mathbb{Z})$ pa je f^{-1} unimodularno.

- (iii) Neka je $P = \left\{ \lambda_1 v_1 + \dots + \lambda_m v_m : v_1, \dots, v_m \in \mathbb{Z}^n, \lambda_1, \dots, \lambda_m \geq 0, \sum_{i=1}^n \lambda_i = 1 \right\}$ politop u rešeci $\mathbb{Z}^n$ i neka je $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ unimodularno preslikavanje, $f(u) = Mu + v$, $v \in \mathbb{Z}^n$, $M \in GL_n(\mathbb{Z})$, $\det M = \pm 1$.

Tada je $f(\lambda_1 v_1 + \dots + \lambda_m v_m) = M(\lambda_1 v_1 + \dots + \lambda_m v_m) + v = \lambda_1(Mv_1) + \dots + \lambda_m(Mv_m) + v$. Označimo s $s_i = Mv_i \in \mathbb{Z}^n$.

Tada je $f(P)$ politop $\left\{ \lambda_1 s_1 + \dots + \lambda_m s_m : s_1, \dots, s_m \in \mathbb{Z}^n, \lambda_1, \dots, \lambda_m \geq 0, \sum_{i=1}^n \lambda_i = 1 \right\}$ transliran za vektor $v \in \mathbb{Z}^n$. Dakle, $f(P)$ je politop u rešeci.

Točke $v_1, \dots, v_m \in \mathbb{Z}^n$ su vrhovi politopa P .

Vrijedi $f(v_i) = Mv_i + v = s_i + v$ za svako $i = 1, \dots, m$.

Dakle, f preslikava vrhove politopa P u vrhove politopa $f(P)$.

Neka je $z \in \mathbb{Z}^n$ točka iz unutrašnjosti politopa P . Tada se z može prikazati kao linearna kombinacija točaka $v_1, \dots, v_m$, tj. $z = \lambda_1 v_1 + \dots + \lambda_m v_m$ pri čemu je $\sum_{i=1}^n \lambda_i = 1$ i $\lambda_i > 0$ za svako $i = 1, \dots, m$. Vrijedi $f(z) = \lambda_1(Mv_1) + \dots + \lambda_m(Mv_m) + v$ pri čemu je $\sum_{i=1}^n \lambda_i = 1$ i $\lambda_i > 0$ za svako $i = 1, \dots, m$, tj. $f(z)$ se nalazi u unutrašnjosti politopa $f(P)$.

Ako je f unimodularno preslikavanje onda iz (ii) slijedi da je i f^{-1} unimodularno pa stoga vrijedi tvrdnja za f^{-1} .

- (iv) Neka je $P = \left\{ \lambda_1 v_1 + \dots + \lambda_m v_m : v_1, \dots, v_m \in \mathbb{Z}^n, \lambda_1, \dots, \lambda_m \geq 0, \sum_{i=1}^n \lambda_i = 1 \right\}$ primitivan politop i neka je $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ unimodularno preslikavanje, $f(u) = Mu + v$, $v \in \mathbb{Z}^n$, $M \in GL_n(\mathbb{Z})$, $\det M = \pm 1$.

Iz (iii) slijedi da je $f(P)$ politop i pretpostavimo da nije primitivan. Tada postoji točka iz cjelobrojne rešetke $f(z) \in f(P)$ koja nije vrh politopa $f(P)$, tj. $f(z) = \lambda_1(Mv_1) + \dots + \lambda_m(Mv_m) + v \in \mathbb{Z}^n$, $0 \leq \lambda_1, \dots, \lambda_m < 1$, $\sum_{i=1}^m \lambda_i = 1$. Vrijedi $M \in GL_n(\mathbb{Z})$,

$v \in \mathbb{Z}^n$ iz čega slijedi $z = \lambda_1 v_1 + \dots + \lambda_m v_m \in \mathbb{Z}^n$, $0 \leq \lambda_1, \dots, \lambda_m < 1$, $\sum_{i=1}^m \lambda_i = 1$. Dakle, $z \in \mathbb{Z}^n$ je točka politopa P koja nije vrh, a to je kontradikcija s primitivnošću politopa P . Slijedi da je $f(P)$ primitivan politop.

Ako je f unimodularno preslikavanje, iz (ii) slijedi da je f^{-1} unimodularno pa je $f^{-1}(P)$ primitivan politop.

□

Definicija 2.2. Politopi $P_1, P_2 \subseteq \mathbb{R}^n$ su unimodularno ekvivalentni ako postoji unimodularno preslikavanje $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ takvo da je $f(P_1) = P_2$. Ako su P_1 i P_2 unimodularno ekvivalentni pišemo $P_1 \cong P_2$.

Primjer 2.1. Neka je P_1 politop razapet točkama $(3, 1)$, $(-4, 0)$ i $(-1, 2)$ te neka je P_2 politop razapet točkama $(28, 5)$, $(-39, -10)$ i $(-4, -2)$. Tada su P_1 i P_2 unimodularno ekvivalentni, a unimodularno preslikavanje f takvo da je $f(P_1) = P_2$ dano je sa

$$f((v_1, v_2)) = \begin{pmatrix} 9 & 4 \\ 2 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} v_1 \\ v_2 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} -3 \\ -2 \end{pmatrix}$$

Pokažimo da je $\cong$ relacija ekvivalencije.

- Refleksivnost

Neka je $P \subseteq \mathbb{R}^n$ politop. Identiteta $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$, $f(u) = u$ je unimodularno preslikavanje pa je $P \cong P$.

- Simetričnost

Neka su $P_1, P_2 \subseteq \mathbb{R}^n$ politopi takvi da je $P_1 \cong P_2$. Tada postoji unimodularno preslikavanje $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ takvo da je $f(P_1) = P_2$. No, f^{-1} je također unimodularno i vrijedi $f^{-1}(P_2) = P_1$. Dakle, $P_2 \cong P_1$.

- Tranzitivnost

Neka su $P_1, P_2, P_3 \subseteq \mathbb{R}^n$ politopi takvi da je $P_1 \cong P_2$ i $P_2 \cong P_3$. Tada postoje unimodularna preslikavanja $f, g : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ takva da je $f(P_1) = P_2$ i $g(P_2) = P_3$. Kompozicija unimodularnih preslikavanja je unimodularno preslikavanje pa vrijedi $g(f(P_1)) = g(P_2) = P_3$. Dakle, $P_1 \cong P_3$.

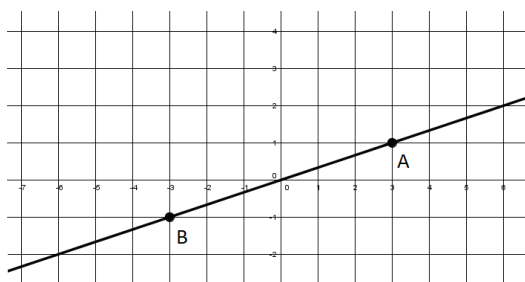
Poglavlje 3

Primitivni poligoni u rešeci $\mathbb{Z}^2$

U ovome poglavlju koristeći vidljive točke u rešeci pokazujemo da su svaka dva primitivna trokuta unimodularno ekvivalentna. Pomoću tog rezultata dokazat ćemo Pickov teorem koji nam daje vrlo elegantan način za izračunati površinu poligona u rešeci $\mathbb{Z}^2$. Iz teorema 1.1 slijedi da primitivan politop u ravlini može imati najviše 4 vrha, a iz Pickovog teorema zaključujemo da je primitivan politop u rešeci $\mathbb{Z}^2$ ili trokut površine $\frac{1}{2}$ ili paralelogram površine 1. Nakon toga slijede još neki interesantni rezultati dobiveni prebrojavanjem točaka rešetke koje poligon sadrži na rubu ili u unutrašnjosti.

Definicija 3.1. *Pravac u cjelobrojnoj rešeci je pravac koji prolazi kroz barem dvije točke rešetke. Segment u cjelobrojnoj rešeci je segment kojemu su početna i krajnja točka točke rešetke.*

Definicija 3.2. *Neka je dan pravac u cjelobrojnoj rešeci koji prolazi kroz ishodište. Točke rešetke koje se nalaze na danom pravcu i čija udaljenost od ishodišta je minimalna zovemo vidljive točke.*

Slika 3.1: Točke A i B su vidljive

U dokazima nekoliko sljedećih teorema koristit ćemo poznatu tvrdnju iz elementarne teorije brojeva.

Lema 3.1. *Neka su $m, n \in \mathbb{Z}$ i neka je $g = m(m, n)$. Tada postoje $s, t \in \mathbb{Z}$ takvi da je $g = sm + nt$. Posebno, ako su m i n relativno prosti tada vrijedi $sm + nt = 1$.*

Teorem 3.1. *Točka rešetke $T = (m, n) \in \mathbb{Z}^2$ je vidljiva ako i samo ako su m i n relativno prosti.*

Dokaz. Pretpostavimo da je $T = (m, n)$ vidljiva točka. Iz definicije vidljive točke slijedi da segment $[0, T]$ ne sadrži niti jednu drugu točku rešetke.

Pretpostavimo da m i n nisu relativno prosti i neka je $k > 1$ njihova mjera. Slijedi $\frac{m}{k}, \frac{n}{k} \in \mathbb{Z}$. Jednadžba pravca koji sadrži segment $[0, T]$ jednaka je $y = \frac{n}{m}x$ pa slijedi da segment $[0, T]$ sadrži točku $(\frac{m}{k}, \frac{n}{k})$ koja je bliže ishodištu od točke (m, n) što je kontradikcija s time da je (m, n) vidljiva točka. Dakle, $k = 1$, tj. m i n su relativno prosti.

Obratno, pretpostavimo da su m i n relativno prosti. Neka je $T' = (m', n')$ točka rešetke koja se nalazi na segmentu $[0, T]$ i različita je od ishodišta. Treba pokazati da je $T = T'$. Promatramo tri slučaja:

- (i) Neka je $m' = 0$. Tada $[0, T]$ leži na y -osi pa je $T = (0, n)$. No, $m = 0$ i n su relativno prosti pa slijedi $n = 1$. S obzirom da je točka T' različita od ishodišta i jer se nalazi na segmentu $[0, T]$ slijedi $T = T'$.
- (ii) Neka je $n' = 0$. Tada $[0, T]$ leži na x -osi pa je $T = (m, 0)$. Opet, m i $n = 0$ su relativno prosti pa slijedi $m = 1$. S obzirom da je točka T' različita od ishodišta i jer se nalazi na segmentu $[0, T]$ slijedi $T = T'$.
- (iii) Neka su sada $m', n' \neq 0$. S obzirom da točke T i T' leže na istom pravcu koji prolazi kroz ishodište slijedi $\frac{n}{m} = \frac{n'}{m'}$ pa je $nm' = n'm$ iz čega zaključujemo da $m|m'n$. Jer su m i n relativno prosti te $m|m'n$ slijedi $m|m'$. Na isti način dobijemo da $n|n'$. Točka T se nalazi na segmentu $[0, T]$ pa mora vrijediti $|m'| < |m|$ i $|n'| < |n|$. Slijedi $T = T'$.

□

Propozicija 3.1. *Površina primitivnog paralelograma jednaka je 1.*

Dokaz. Neka je dan primitivan paralelogram. Translatiramo ga tako da dobijemo paralelogram P u prvom kvadrantu čiji vrhovi su točke $(0, 0)$, $A = (m, n)$, $B = (i, j)$ i $A + B = (m + i, n + j)$.

P je primitivan pa je točka A vidljiva. Iz teorema 3.1 slijedi da su m i n relativno prosti.

Stoga postoje $p, q \in \mathbb{Z}$ takvi da je $mp + nq = 1$.

Stavimo da je $M = \begin{pmatrix} p & q \\ -n & m \end{pmatrix} \in M_2(\mathbb{Z})$.

Definiramo $f : \mathbb{R}^2 \rightarrow \mathbb{R}^2$, $f(x) = Mx$. Vrijedi $\det M = mp + nq = 1$ pa je f unimodularno preslikavanje.

f preslikava vrhove paralelograma P u točke $(0, 0)$, $(pi + qj, -ni + mj)$, $(1, 0)$ i $(pi + qj - 1, -ni + mj)$.

Neka su $u = pi + qj$, $v = -ni + mj$. Tada su vrhovi paralelograma $f(P)$ točke $(0, 0)$, (u, v) , $(1, 0)$, $(u + 1, v)$.

Ako je $v = 0$ onda su vrhovi od $f(P)$ kolinearni pa $f(P)$ nije paralelogram. Dakle, $|v| \geq 1$. Pretpostavimo da je $|v| > 1$ i da je v pozitivan. Tada dvije stranice paralelograma $f(P)$ sijeku pravac $y = 1$ u točkama $p_1, p_2 \notin \mathbb{Z}^2$. Udaljenost točaka p_1 i p_2 jednaka je 1. Osim toga, one leže na pravcu $y = 1$ pa slijedi da postoji točka rešetke koja se nalazi na pravcu $y = 1$ između točaka p_1 i p_2 . No, ta točka rešetke se nalazi u unutrašnjosti paralelograma $f(P)$ što je kontradikcija s primitivnošću paralelograma $f(P)$.

Analognim zaključivanjem dobije se kontradikcija ako pretpostavimo $|v| > 1$, v negativan (promatramo pravac $y = -1$).

Dakle, $v = 1$.

Slijedi da su vrhovi paralelograma $f(P)$ točke $(0, 0)$, $(u, 1)$, $(1, 0)$, $(u + 1, 1)$. Duljina jedne stranice jednaka je 1, isto kao i duljina visine na tu stranicu pa je površina paralelograma $f(P)$ jednaka 1. Preslikavanje f je unimodularno pa čuva volumen.

Dakle, površina primitivnog paralelograma P je 1.

□

Propozicija 3.2. Svaka dva primitivna trokuta u rešeci $\mathbb{Z}^2$ unimodularno su ekvivalentna.

Dokaz. Dokazat ćemo da je svaki primitivan trokut unimodularno ekvivalentan trokutu T_{0,e_1,e_2} čiji su vrhovi točke $(0, 0)$, $(0, 1)$, $(1, 0)$ i koji je primitivan.

Neka je dan proizvoljan primitivan trokut i neka je T taj trokut translatican tako da mu se jedan vrh nalazi u ishodištu. Neka su točke $(0, 0)$, (s_1, s_2) , (t_1, t_2) vrhovi trokuta T .

Neka je $f : \mathbb{R}^2 \rightarrow \mathbb{R}^2$, $f(u) = Mu$, $M \in GL_2(\mathbb{R})$ takvo da je $f((0, 0)) = (0, 0)$, $f((0, 1)) = (s_1, s_2)$, $f((1, 0)) = (t_1, t_2)$.

Ako stavimo da je $M = \begin{pmatrix} a & b \\ c & d \end{pmatrix}$ tada slijedi $b = s_1$, $d = s_2$ i $a = t_1$, $c = t_2$. Dakle, matrica M

je dana s $M = \begin{pmatrix} t_1 & s_1 \\ t_2 & s_2 \end{pmatrix}$ i $\det M = t_1 s_2 - s_1 t_2$.

No, vektori stupci matrice M razapinju paralelogram i površina tog paralelograma je jednaka $\det M$. Osim toga, taj paralelogram je primitivan pa mu je površina jednaka 1, tj. $\det M = 1$. Slijedi da je f unimodularno preslikavanje.

Dakle, za svaki primitivan trokut T vrijedi $T \cong T_{0,e_1,e_2}$ pa zbog toga što je $\cong$ relacija ekvi-

valencije slijedi da su svaka dva primitivna trokuta unimodularno ekvivalentna. $\square$

Teorem 3.2 (Pick). *Neka je P poligon u rešeci $\mathbb{Z}^2$. Ako P u unutrašnjosti ima I točaka iz $\mathbb{Z}^2$, te ako P na rubu ima B točaka iz $\mathbb{Z}^2$, tada je površina poligona P jednaka*

$$\text{area}(P) = I + \frac{1}{2}B - 1$$

Dokaz. Dokaz provodimo indukcijom po broju $n = I + B$, tj. po broju točaka rešetke koje poligon P sadrži.

Baza indukcije: $n = I + B = 3$

Tada je $B = 3, I = 0$, tj. P je primitivan trokut. No, svaki primitivan trokut unimodularno je ekvivalentan trokutu $T((0, 0), (1, 0), (0, 1))$ čija je površina jednaka $\frac{1}{2}$. Stoga formula vrijedi za $n = 3$.

Pretpostavka indukcije: pretpostavimo da formula vrijedi za sve $B + I < n$ i dokažimo da vrijedi za $B + I = n$.

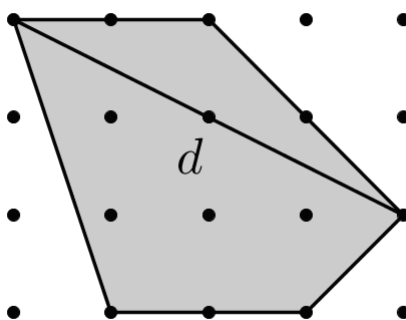
Promatramo sljedeća dva slučaja:

(i) $B \geq 4$

(ii) $B = 3, I \geq 1$

Neka je $B \geq 4$. Tada P možemo podijeliti na dva poligona.

Neka je d dužina koja spaja dva vrha od P i dijeli ga na poligone Q_1 i Q_2 . Primjer takve podjele prikazan je na sljedećoj slici.

Slika 3.2

Označimo s $area(Q_j)$ površinu poligona Q_j , s B_j broj točaka rešetke na rubu od Q_j te s I_j broj točaka rešetke u unutrašnjosti od Q_j , za $j = 1, 2$.

Za d neka je I_d broj točaka rešetke na dužini te $B_d = 2$.

Za poligone Q_j vrijedi $B_j + I_j < n$ pa po pretpostavci indukcije za $j = 1, 2$ vrijedi

$$area(Q_j) = I_j + \frac{1}{2}B_j - 1$$

Osim toga, vrijedi

$$I = I_1 + I_2 + I_d$$

te

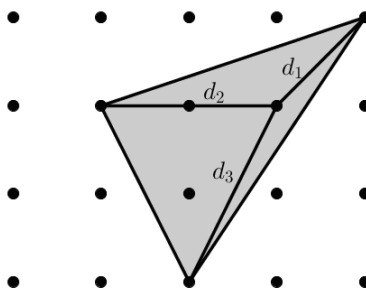
$$B = B_1 + B_2 - 2I_d - 2$$

Dakle,

$$\begin{aligned} area(P) &= area(Q_1) + area(Q_2) = I_1 + I_2 + \frac{1}{2}(B_1 + B_2) - 2 = \\ &= I - I_d + \frac{1}{2}(B + 2I_d + 2) - 2 = I - I_d + \frac{1}{2}B + I_d + 1 - 2 = \\ &= I + \frac{1}{2}B - 1 \end{aligned}$$

pa vrijedi Pickova formula.

Neka je sada $B = 3$, $I \geq 1$. Odaberemo jednu točku rešetke iz unutrašnjosti od P te tu točku spojimo s tri proizvoljna vrha od P . Na taj način pomoću tri dužine koje označimo s d_1, d_2, d_3 poligon P podijelimo na poligone Q_1, Q_2 i Q_3 . Primjer takve podjele prikazan je na sljedećoj slici.

Slika 3.3

Ta tri novodobivena poligona sadrže manje točaka rešetke od P pa zadovoljavaju pretpostavku indukcije.

Označimo s $area(Q_j)$ površinu poligona Q_j , s B_j broj točaka rešetke na rubu od Q_j te s I_j broj točaka rešetke u unutrašnjosti od Q_j , $j = 1, 2, 3$. Za d_j neka je I_{d_j} broj točaka rešetke na dužini te $B_{d_j} = 2$, $j = 1, 2, 3$.

Za politope Q_j vrijedi $B_j + I_j < n$ pa po pretpostavci indukcije za $j = 1, 2, 3$ vrijedi

$$area(Q_j) = I_j + \frac{1}{2}B_j - 1$$

Osim toga, vrijedi

$$I = I_1 + I_2 + I_3 + I_{d_1} + I_{d_2} + I_{d_3} + 1$$

te

$$B = B_1 + B_2 + B_3 - 2I_{d_1} - 2I_{d_2} - 2I_{d_3} - 3 - 3$$

Dakle,

$$\begin{aligned} area(P) &= area(Q_1) + area(Q_2) + area(Q_3) = I_1 + I_2 + I_3 + \frac{1}{2}(B_1 + B_2 + B_3) - 3 = \\ &= I - I_{d_1} - I_{d_2} - I_{d_3} - 1 + \frac{1}{2}(B + 2(I_{d_1} + I_{d_2} + I_{d_3}) + 6) - 3 = \\ &= I + \frac{1}{2}B - 1 \end{aligned}$$

□

Neka je P primitivan politop u $\mathbb{Z}^2$. Tada P može imati najviše 4 vrha, tj. P je ili trokut ili paralelogram. Iz Pickovog teorema slijedi da je površina primitivnog trokuta jednaka $\frac{1}{2}$ ($I = 0$, $B = 3$), a površina primitivnog paralelograma je jednaka 1 ($I = 0$, $B = 4$).

Teorem 3.3 (Scott). *Neka je $P \subseteq \mathbb{R}^2$ poligon u rešeci koji sadrži $I \geq 1$ točaka rešetke u unutrašnjosti, te neka je $area(P)$ površina tog poligona. Tada vrijedi jedna od sljedeće dvije tvrdnje*

$$(1) \ P = T((0, 0), (3, 0), (0, 3)) \text{ pri čemu je } I = 1 \text{ te je } area(P) = \frac{9}{2}$$

$$(2) \ area(P) \leq 2(I + 1)$$

Dokaz. Ako je $I = 1$ i $P = T((0, 0), (3, 0), (0, 3))$ tada je $B = 9$ i $area(P) = \frac{9}{2}$.

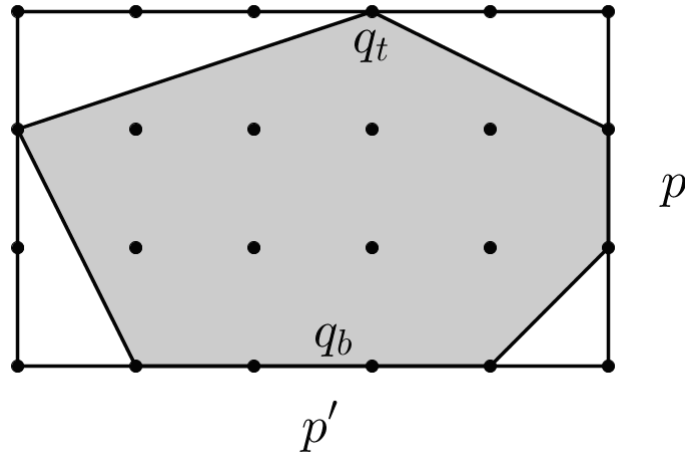
U suprotnom, treba pokazati $area(P) \leq 2(I + 1)$ za $I \geq 1$.

Iz Pickove formule imamo $I = area(P) - \frac{1}{2}B + 1$ pa je $area(P) \leq 2(I + 1)$ ekvivalentno s

$B \leq \text{area}(P) + 4$.

Poligon P transliramo tako da bude sadržan u pravokutniku s vrhovima $(0,0)$, $(p',0)$, $(0,p)$, (p',p) pri čemu su $p, p' \in \mathbb{N}$ minimalni.

Zbog $I \geq 1$ bez smanjenja općenitosti možemo pretpostaviti da je $2 \leq p \leq p'$. Primjer takvog poligona sadržanog u pravokutniku prikazan je na sljedećoj slici.

Slika 3.4

Označimo s q_b duljinu presjeka poligona P i donje stranice pravokutnika, te s q_t duljinu presjeka poligona P s gornjom stranicom pravokutnika. Tada vrijedi

$$B \leq q_b + q_t + 2p \quad (3.1)$$

$$\text{area}(P) \geq \frac{p(q_b + q_t)}{2} \quad (3.2)$$

Ako u Pickovoj formuli $\text{area}(P) = I + \frac{1}{2}B - 1$ uzmemo u obzir $I \geq 1$ dobivamo $\text{area}(P) \geq \frac{1}{2}B$.

Promatramo sljedeća četiri slučaja:

- (i) $p = q_b + q_t = 3$

Tada iz (3.1) slijedi $B \leq 9$.

Ako je $B \leq 8$ tada je $\frac{1}{2}B \leq 4$ i znamo da vrijedi $\frac{1}{2}B \leq \text{area}(P)$ pa zbrajanjem te dvije nejednakosti dobivamo $B \leq \text{area}(P) + 4$.

Pretpostavimo sada da je $B = 9$. Tada je $\text{area}(P) \geq \frac{9}{2}$. Ako je $\text{area}(P) \geq 5$ onda odmah slijedi $B \leq \text{area}(P) + 4$. Ako je $\text{area}(P) = \frac{9}{2}$ onda slijedi da je $I = 1$. Do na unimodularno preslikavanje, jedini poligon koji zadovoljava $B = 9$, $I = 1$, $p = q_b + q_t = 3$ je $T((0,0), (3,0), (0,3))$.

- (ii) $p = 2$ ili $q_b + q_t \geq 4$
Iz (3.1) i (3.2) slijedi

$$\begin{aligned} 2B - 2\text{area}(P) &\leq 2q_b + 2q_t + 4p - pq_b - pq_t = \\ &= 2(q_b + q_t - 4) + 8 - p(q_b + q_t - 4) = \\ &= (2 - p)(q_b + q_t - 4) + 8 \end{aligned}$$

Ako je $p = 2$ onda je $2B - 2\text{area}(P) \leq 8$ pa vrijedi $B \leq \text{area}(P) + 4$.

Ako je $q_b + q_t \geq 4$ onda je $(2 - p)(q_b + q_t - 4) \leq 0$ zbog $p \geq 2$ pa opet vrijedi $2B - 2\text{area}(P) \leq 8$, tj. $B \leq \text{area}(P) + 4$.

- (iii) $p = 3$ i $q_b + q_t \leq 2$
Iz (3.1) slijedi $B \leq 8$ pa tvrdnja slijedi kao i u (i).

- (iv) $p \geq 4$ i $q_b + q_t \leq 2$

Izaberemo točke $P(x_b, 0)$ i $R(x_t, p)$ koje se nalazi u presjeku poligona i donje, odnosno gornje stranice pravokutnika i to tako da je $u = |x_b - x_t|$ najmanji mogući.

Promatramo preslikavanje

$$f : \mathbb{R}^2 \rightarrow \mathbb{R}^2, f((x, y)) = \begin{pmatrix} 1 & k \\ 0 & 1 \end{pmatrix} (x, y)^T = (x + ky, y), \text{ gdje je } k \in \mathbb{Z}.$$

f je unimodularno preslikavanje.

Slijedi da je površina poligona $f(P)$ jednaka $\text{area}(P)$, te je broj točaka rešetke koje se nalaze na rubu poligona $f(P)$ jednak B .

Osim toga, f ne mijenja drugu koordinatu vektora na kojeg djeluje pa sve točke na pravcu $y = p$ oblika (x, p) translata u $(x + kp, p)$, a one na x-osi ostanu iste.

Stoga $q_b + q_t$ nakon djelovanja preslikavanja f ostane nepromijenjen.

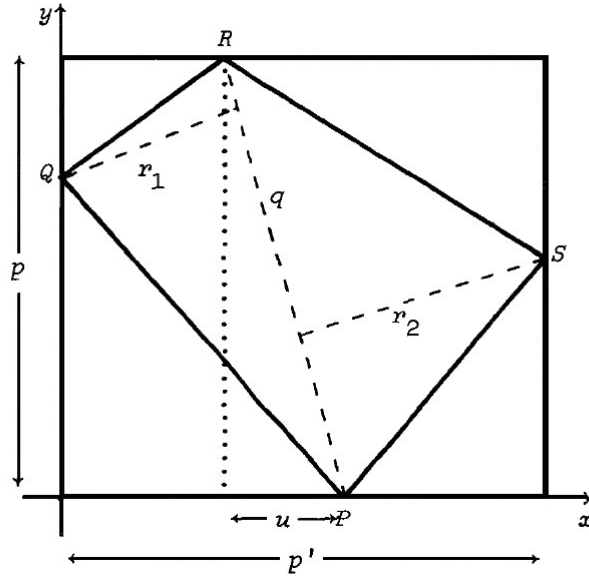
Može se desiti da p' postanje manji od p , ali u tom slučaju im zamijenimo uloge.

Dakle, možemo pretpostaviti da vrijedi

$$u \leq \frac{p - q_b - q_t}{2} \quad (3.3)$$

(ako ta nejednakost ne vrijedi za poligon P onda postoji $k \in \mathbb{Z}$ takav da vrijedi za $f(P)$).

Sada izaberemo točke Q i S iz presjeku poligona i lijeve, odnosno desne stranice pravokutnika. Označimo s r_1 visinu iz vrha Q na stranicu $\overline{PR}$, s r_2 visinu iz vrha S na stranicu $\overline{PR}$, te neka je $q = |PR|$.

Slika 3.5

Četverokut $PQRS$ je sadržan u poligonu P i vrijedi

$$\text{area}(PQRS) = \frac{1}{2}q(r_1 + r_2)$$

Redom koristeći da vrijedi $q \geq p$; $u = 0 \Rightarrow r_1 + r_2 = p' = p' - u$; $p' \geq p$; te (3.3) dobivamo

$$\begin{aligned} \text{area}(P) &\geq \text{area}(PQRS) = \frac{1}{2}q(r_1 + r_2) \geq \frac{1}{2}p(r_1 + r_2) \geq \frac{1}{2}p(p' - u) \geq \\ &\geq \frac{1}{2}p(p - u) \geq \frac{1}{2}p\left(p - \frac{p - q_b - q_t}{2}\right) = \frac{1}{4}p(p + q_b + q_t) \end{aligned}$$

Vrijedi $4\text{area}(P) \geq p(p + q_b + q_t)$ pa iz toga i iz (3.1) slijedi

$$\begin{aligned} 4(b - \text{area}(P)) &\leq 4(q_b + q_t + p) - p(p + q_b + q_t) = \\ &= p(8 - p) + (q_b + q_t)(4 - p) \leq p(8 - p) \leq 16 \end{aligned}$$

jer je $(q_b + q_t)(4 - p) \leq 0$ zbog pretpostavke, a $p(8 - p) \leq 16$ jer je $p(8 - p)$ konkavna parabola s tjemenom u točki $(4, 16)$.

Dakle, $b \leq \text{area}(P) + 4$ što je i trebalo dokazati.

□

Neka je $k \in \mathbb{N}$, neka su P i $kP = \{kx : x \in P\}$ poligoni u rešeci $\mathbb{Z}^2$, te označimo s

$$L(P) = |P \cap \mathbb{Z}^2|, \quad L(kP) = |kP \cap \mathbb{Z}^2|$$

Iz Pickovog teorema dobivamo

$$I(P) = \text{area}(P) - \frac{1}{2}B(P) + 1, \quad I(kP) = \text{area}(kP) - \frac{1}{2}B(kP) + 1$$

pa slijedi

$$L(P) = \text{area}(P) + \frac{1}{2}B(P) + 1, \quad L(kP) = \text{area}(kP) + \frac{1}{2}B(kP) + 1$$

Pretpostavimo da znamo vrijednosti $I(P)$ i $B(P)$ te želimo izračunati $L(P)$ i $L(kP)$.

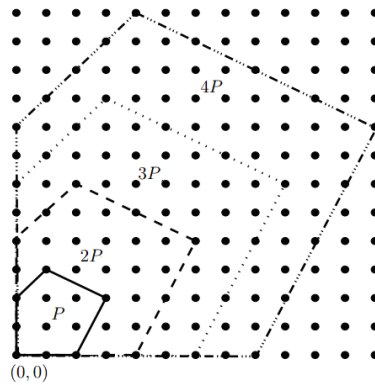
Očito je $L(P) = I(P) + B(P)$, ali da bismo izračunali $L(kP)$ moramo odrediti $\text{area}(kP)$ i $B(kP)$, a to može biti poprilično komplicirano.

No, postoji puno jednostavnije rješenje opisanog problema, a ono je dano sljedećim teoremom. (J. Garbett, Lattice Point Geometry: Pick's Theorem and Minkowski's Theorem, Kenyon College (2010), 28)

Teorem 3.4 (Ehrhartov teorem za dimenziju dva). *Neka je P poligon u rešeci $\mathbb{Z}^2$, $k \in \mathbb{N}$ i $kP = \{kx : x \in P\}$. Ako s $L(kP)$ označimo broj točaka rešetke sadržane u poligonu kP tada je*

$$L(kP) = \text{area}(P) \cdot k^2 + \frac{1}{2}B(P) \cdot k + 1$$

Primjer 3.1. *Neka je P peterokut prikazan na slici i neka je $k = 2, 3, 4$. Ovim primjerom ćemo prikazati način računanja vrijednosti $L(kP)$ tako da odredimo $\text{area}(kP)$ i $B(kP)$, te pomoću teorema 3.4.*

Slika 3.6

Sa slike lako vidimo da je $I(P) = 4$ i $B(P) = 7$.

Iz Pickovog teorema slijedi $\text{area}(P) = 4 + \frac{7}{2} - 1 = \frac{13}{2}$.

- (1) Računamo $L(kP)$ određivanjem $\text{area}(kP)$ i $B(kP)$. No, da bismo pomoću Pickovog teorema izračunali površinu poligona kP trebamo odrediti $I(kP)$, tako da zapravo $L(kP) = I(kP) + B(kP)$ dobijemo prebrojavanjem točaka rešetke koje poligon kP sadrži. Dobiveni rezultati su

$$L(2P) = 34, L(3P) = 70, L(4P) = 119$$

- (2) Računamo $L(kP)$ pomoću teorema 3.4. Slijedi $L(kP) = \frac{13}{2}k^2 + \frac{7}{2}k + 1$. Uvrštavanjem vrijednosti broja k dobivamo

$$L(2P) = \frac{13}{2} \cdot 4 + \frac{7}{2} \cdot 2 + 1 = 34$$

$$L(3P) = \frac{13}{2} \cdot 9 + \frac{7}{2} \cdot 3 + 1 = 70$$

$$L(4P) = \frac{13}{2} \cdot 16 + \frac{7}{2} \cdot 4 + 1 = 119$$

Iako je ovaj primjer poprilično jednostavan, ipak ilustrira eleganciju računanja vrijednosti $L(kP)$ dobivenu teoremom 3.4.

Poglavlje 4

Primitivni tetraedri u rešeci $\mathbb{Z}^3$

U trodimenzionalnoj rešeci promatramo primitivne tetraedre. Na početku navodimo nužan i dovoljan uvjet da bi tetraedar bio primitivan. Svaki tetraedar s vrhovima $(0, 0, 0)$, $(1, 0, 0)$, $(0, 1, 0)$ i $(1, 1, n)$ je primitivan za svako $n \in \mathbb{Z} \setminus \{0\}$. Stoga ne postoji gornja granica za volumen primitivnog tetraedra pa generalizacija Pickovog teorema nije moguća. No, pomoću unimodularnog preslikavanja, za dani volumen možemo odrediti broj klasa ekvivalencije primitivnih tetredara.

U daljnjem tekstu ćemo s $T_{a,b,n}$ označavati tetraedar čiji su vrhovi $(0, 0, 0)$, $(1, 0, 0)$, $(0, 1, 0)$ i $(a, b, n) \in \mathbb{Z}^3$, $n \neq 0$.

Teorem 4.1. *Tetraedar T je primitivan ako i samo ako vrijedi $T \cong T_{0,0,1}$ ili $T \cong T_{1,b,n}$ pri čemu je $1 \leq b < n$, $(b, n) = 1$.*

S obzirom da unimodularno preslikavanje čuva volumen slijedi da je broj klasa ekvivalencija primitivnih tetraedara beskonačan.

Teorem 4.2. *Neka su $b, b^{-1}, n, x \in \mathbb{Z}$ takvi da je $1 \leq x, b, b^{-1} < n$, $(b, n) = (x, n) = 1$ i $bb^{-1} \equiv 1 \pmod{n}$. Primitivni tetraedri $T_{1,b,n}$ i $T_{1,x,n}$ su unimodularno ekvivalentni ako i samo ako je $x \in \{b, n - b, b^{-1}, n - b^{-1}\}$.*

Napomena 4.1. b^{-1} je cijeli broj i ne označava multiplikativni inverz broja b u polju $\mathbb{Q}$.

Dokaz. Pretpostavimo da su $T_{1,b,n}$ i $T_{1,x,n}$ unimodularno ekvivalentni. Tada postoji unimodularno preslikavanje koje preslikava $T_{1,b,n}$ u $T_{1,x,n}$, te to preslikavanje možemo promatrati

kao preslikavanje između vrhova ta dva tetraedra. Slijedi da postoji $4! = 24$ različitih unimodularnih preslikavanja koja preslikavaju tetraedar $T_{1,b,n}$ u $T_{1,x,n}$.

- (1) Pretpostavimo da vrijedi $(0,0,0) \mapsto (1,0,0)$, $(1,0,0) \mapsto (0,0,0)$, $(0,1,0) \mapsto (0,1,0)$ i $(1,b,n) \mapsto (1,x,n)$. Tada slijedi da je djelovanje unimodularnog preslikavanja na točku (v_1, v_2, v_3) dano s

$$\begin{pmatrix} -1 & -1 & \frac{1+b}{n} \\ 0 & 1 & \frac{x-b}{n} \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} v_1 \\ v_2 \\ v_3 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Slijedi $b \equiv -1 \pmod{n}$ i $x - b \equiv 0 \pmod{n}$ pa zbog $1 \leq x < n$ dobivamo $x = b$.

- (2) Pretpostavimo da vrijedi $(0,0,0) \mapsto (0,1,0)$, $(1,0,0) \mapsto (0,0,0)$, $(0,1,0) \mapsto (1,x,n)$ i $(1,b,n) \mapsto (1,0,0)$. Tada slijedi da je djelovanje unimodularnog preslikavanja na točku (v_1, v_2, v_3) dano s

$$\begin{pmatrix} 0 & 1 & \frac{1-b}{n} \\ -1 & x-1 & \frac{b(1-x)}{n} \\ 0 & n & -b \end{pmatrix} \begin{pmatrix} v_1 \\ v_2 \\ v_3 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Slijedi $b \equiv 1 \pmod{n}$ i $b(x-1) \equiv 0 \pmod{n}$ pa zbog $1 \leq x < n$ dobivamo $x = b^{-1}$.

- (3) Pretpostavimo da vrijedi $(0,0,0) \mapsto (1,0,0)$, $(1,0,0) \mapsto (1,x,n)$, $(0,1,0) \mapsto (0,1,0)$ i $(1,b,n) \mapsto (0,0,0)$. Tada slijedi da je djelovanje unimodularnog preslikavanja na točku (v_1, v_2, v_3) dano s

$$\begin{pmatrix} 0 & -1 & \frac{b-1}{n} \\ x & 1 & \frac{-x-b}{n} \\ n & 0 & -1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} v_1 \\ v_2 \\ v_3 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Slijedi $b \equiv 1 \pmod{n}$ i $x + b \equiv 0 \pmod{n}$ pa zbog $1 \leq x < n$ dobivamo $x = n - b$.

- (4) Pretpostavimo da vrijedi $(0,0,0) \mapsto (1,0,0)$, $(1,0,0) \mapsto (0,1,0)$, $(0,1,0) \mapsto (1,x,n)$ i $(1,b,n) \mapsto (0,0,0)$. Tada slijedi da je djelovanje unimodularnog preslikavanja na točku (v_1, v_2, v_3) dano s

$$\begin{pmatrix} -1 & 0 & 0 \\ 1 & x & \frac{-1-bx}{n} \\ 0 & n & -b \end{pmatrix} \begin{pmatrix} v_1 \\ v_2 \\ v_3 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

Slijedi $bx \equiv -1 \pmod{n}$ pa zbog $1 \leq x < n$ dobivamo $x = n - b^{-1}$.

Raspisivanjem preostalih preslikavanja dolazimo do zaključka da mora vrijediti $x \in \{b, n - b, b^{-1}, n - b^{-1}\}$.

Obratno, pretpostavimo da vrijedi $x \in \{b, n - b, b^{-1}, n - b^{-1}\}$.

Da bi dokazali da su $T_{1,b,n}$ i $T_{1,x,n}$ unimodularno ekvivalentni treba dokazati da postoji unimodularno preslikavanje koje $T_{1,b,n}$ preslikava u $T_{1,x,n}$.

Promatramo svaki od četiri moguća slučaja.

- (1) Neka je $x = b$. Tada je identiteta traženo unimodularno preslikavanje te vrijedi $T_{1,b,n} \cong T_{1,b,n}$.

- (2) Neka je $x = n - b$.
Tada je s

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ -1 & -1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} v_1 \\ v_2 \\ v_3 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix}$$

definirano traženo unimodularno preslikavanje i ono redom vrhove $(0, 0, 0)$, $(1, 0, 0)$, $(0, 1, 0)$, $(1, b, n)$ preslikava u $(0, 1, 0)$, $(1, 0, 0)$, $(0, 0, 0)$, $(1, x, n)$.

- (3) Neka je $x = b^{-1}$.
Tada je s

$$\begin{pmatrix} -1 & 0 & 0 \\ 0 & b^{-1} & \frac{1-bb^{-1}}{n} \\ 0 & n & -b \end{pmatrix} \begin{pmatrix} v_1 \\ v_2 \\ v_3 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

definirano traženo unimodularno preslikavanje i ono redom vrhove $(0, 0, 0)$, $(1, 0, 0)$, $(0, 1, 0)$, $(1, b, n)$ preslikava u $(1, 0, 0)$, $(0, 0, 0)$, $(1, x, n)$, $(0, 1, 0)$.

- (4) Neka je $x = n - b^{-1}$.
Tada je s

$$\begin{pmatrix} -1 & 0 & 0 \\ 0 & n - b^{-1} & \frac{b(b^{-1}-n)+1}{n} \\ 0 & n & -b \end{pmatrix} \begin{pmatrix} u_1 \\ u_2 \\ u_3 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$$

definirano traženo unimodularno preslikavanje i ono redom vrhove $(0, 0, 0)$, $(1, 0, 0)$, $(0, 1, 0)$, $(1, b, n)$ preslikava u $(1, 0, 0)$, $(0, 0, 0)$, $(1, x, n)$, $(0, 1, 0)$.

□

Neka je $n \in \mathbb{N}$ proizvoljan. Tada iz teorema 4.1 slijedi da je tetraedar $T_{1,b,n}$ primitivan ako i samo ako je $1 \leq b < n$ te $(b, n) = 1$. Volumen tog tetraedra jednak je $\frac{n}{6}$.

Primjenom teorema 4.2 za proizvoljan $n \in \mathbb{N}$ možemo odrediti broj klasa ekvivalencije primitivnih tetraedara čiji volumen je upravo $\frac{n}{6}$.

Primjer 4.1. Za različite vrijednost broja $n \in \mathbb{N}$, koristeći teorem 4.2, odredimo broj klasa ekvivalencije primitivnih tetraedara čiji volumen je jednak $\frac{n}{6}$.

(1) Neka je $n = 5$.

Slijedi da je $b \in \{1, 2, 3, 4\}$ pa promatramo tetraedre $T_{1,1,5}, T_{1,2,5}, T_{1,3,5}, T_{1,4,5}$.

- Ako je $b = 1$ onda iz uvjeta $bb^{-1} \equiv 1 \pmod{5}$ te $1 \leq b^{-1} < 5$ slijedi $b^{-1} = 1$.
Dakle, $x \in \{1, 4\}$.
Dobili smo $T_{1,1,5} \cong T_{1,4,5}$
- Ako je $b = 2$ onda iz uvjeta $bb^{-1} \equiv 1 \pmod{5}$ te $1 \leq b^{-1} < 5$ slijedi $b^{-1} = 3$.
Dakle, $x \in \{2, 3\}$.
Dobili smo $T_{1,2,5} \cong T_{1,3,5}$

Dakle, postoje dvije klase ekvivalencije primitivnih tetraedara volumena $\frac{5}{6}$.

(2) Neka je $n = 6$.

Slijedi da je $b \in \{1, 5\}$ pa promatramo tetraedre $T_{1,1,6}, T_{1,5,6}$. Ako je $b = 1$ onda iz uvjeta $bb^{-1} \equiv 1 \pmod{6}$ te $1 \leq b^{-1} < 6$ slijedi $b^{-1} = 1$.

Dakle, $x \in \{1, 5\}$.

Dobili smo $T_{1,1,6} \cong T_{1,5,6}$. Dakle, postoji samo jedna klasa ekvivalencije primitivnih tetraedara čiji volumen je jednak 1. Drugim riječima, svi primitivni tetraedri volumena 1 su međusobno unimodularno ekvivalentni.

(3) Neka je $n = 13$.

Slijedi da je $b \in \{1, 2, \dots, 11, 12\}$ pa promatramo tetraedre $T_{1,1,13}, T_{1,2,13}, \dots, T_{1,12,13}$.

- Ako je $b = 1$ onda iz uvjeta $bb^{-1} \equiv 1 \pmod{13}$ te $1 \leq b^{-1} < 13$ slijedi $b^{-1} = 1$.
Dakle, $x \in \{1, 12\}$.
Dobili smo $T_{1,1,13} \cong T_{1,12,13}$
- Ako je $b = 2$ onda iz uvjeta $bb^{-1} \equiv 1 \pmod{13}$ te $1 \leq b^{-1} < 13$ slijedi $b^{-1} = 7$.
Dakle, $x \in \{2, 6, 7, 11\}$.
Dobili smo $T_{1,2,13} \cong T_{1,6,13} \cong T_{1,7,13} \cong T_{1,11,13}$
- Ako je $b = 3$ onda iz uvjeta $bb^{-1} \equiv 1 \pmod{13}$ te $1 \leq b^{-1} < 13$ slijedi $b^{-1} = 9$.
Dakle, $x \in \{3, 4, 9, 10\}$.
Dobili smo $T_{1,3,13} \cong T_{1,4,13} \cong T_{1,9,13} \cong T_{1,10,13}$
- Ako je $b = 4$ onda iz uvjeta $bb^{-1} \equiv 1 \pmod{13}$ te $1 \leq b^{-1} < 13$ slijedi $b^{-1} = 10$.
Dakle, $x \in \{3, 4, 9, 10\}$.
Dobili smo $T_{1,3,13} \cong T_{1,4,13} \cong T_{1,9,13} \cong T_{1,10,13}$
- Ako je $b = 5$ onda iz uvjeta $bb^{-1} \equiv 1 \pmod{13}$ te $1 \leq b^{-1} < 13$ slijedi $b^{-1} = 8$.
Dakle, $x \in \{5, 8\}$.
Dobili smo $T_{1,5,13} \cong T_{1,8,13}$

Dakle, postoje četiri klase ekvivalencije primitivnih tetraedara volumena $\frac{13}{6}$.

(4) Neka je $n = 30$.

Slijedi da je $b \in \{1, 7, 11, 13, 17, 19, 23, 29\}$ pa promatramo tetraedre $T_{1,1,30}, T_{1,7,30}, T_{1,11,30}, T_{1,13,30}, T_{1,17,30}, T_{1,19,30}, T_{1,23,30}, T_{1,29,30}$.

- Ako je $b = 1$ onda iz uvjeta $bb^{-1} \equiv 1 \pmod{30}$ te $1 \leq b^{-1} < 30$ slijedi $b^{-1} = 1$.
Dakle, $x \in \{1, 29\}$.
Dobili smo $T_{1,1,30} \cong T_{1,29,30}$
- Ako je $b = 7$ onda iz uvjeta $bb^{-1} \equiv 1 \pmod{30}$ te $1 \leq b^{-1} < 30$ slijedi $b^{-1} = 13$.
Dakle, $x \in \{7, 13, 17, 23\}$.
Dobili smo $T_{1,7,30} \cong T_{1,13,30} \cong T_{1,17,30} \cong T_{1,23,30}$
- Ako je $b = 11$ onda iz uvjeta $bb^{-1} \equiv 1 \pmod{30}$ te $1 \leq b^{-1} < 30$ slijedi $b^{-1} = 11$.
Dakle, $x \in \{11, 19\}$.
Dobili smo $T_{1,11,30} \cong T_{1,19,30}$

Dakle, postoje tri klase ekvivalencije primitivnih tetraedara volumena 5.

No, što je n veći to je teže izračunati broj klasa ekvivalencije, tako da ovaj način baš i nije operativan.

Definicija 4.1. Neka je $n \in \mathbb{N}$, $n \geq 1$. Eulerova funkcija $\phi(n)$ je broj pozitivnih cijelih brojeva koji su relativno prosti s n .

Napomena 4.2. Ako je $n \in \mathbb{N}$ prost, onda je $\phi(n) = n - 1$.

Teorem 4.3. Eulerova funkcija je multiplikativna, tj. $\phi(1) = 1$ te za sve $a, b \in \mathbb{N}$ takve da je $(a, b) = 1$ vrijedi $\phi(ab) = \phi(a)\phi(b)$.
(vidi [8], 18)

Definicija 4.2. Neka grupa G djeluje na skup X i neka je $x \in X$. Stabilizator elementa x je skup $G_x = \{g \in G : gx = x\} \subseteq G$. Orbita elementa x je skup $x^G = \{gx : g \in G\} \subseteq X$.

Korolar 4.1. Neka grupa G djeluje na skup X i neka je $x \in X$. Tada je $|x^G| \cdot |G_x| = |G|$.

Lema 4.1 (Cauchy-Frobenius-Burnside). *Neka grupa G djeluje na skup X . Označimo s $f(g) = |\{x \in X : gx = x\}|$ broj točaka iz X fiksiranih elementom $g \in G$. Broj orbita pri djelovanju G na X jednak je prosječnom broju točaka koje fiksiraju elementi iz G ,*

$$\frac{1}{|G|} \sum_{g \in G} f(g)$$

Dokaz. Na dva načina prebrojimo parove $\{(g, x) \in G \times X : gx = x\}$.

Za fiksni $g \in G$ broj parova je $f(g)$ pa je ukupan broj parova $\sum_{g \in G} f(g)$.

Za fiksni $x \in X$ broj parova jednak je redu stabilizatora $|G_x|$ koji je prema korolaru 4.1 jednak $\frac{|G|}{|x^G|}$.

Ukupan broj parova je stoga $|G| \sum_{x \in X} \frac{1}{|x^G|}$.

Rezultat slijedi izjednačavanjem, ako primijetimo da suma $\sum_{x \in X} \frac{1}{|x^G|}$ daje broj orbita pri djelovanju G na X .

Za svaki x sumiramo recipročnu vrijednost veličine orbite kojoj pripada, pa u sumi dobivamo po jednu jedinicu za svaku orbitu.

□

Definicija 4.3. $S \mathbb{Z}/n\mathbb{Z} = \{n\mathbb{Z}, 1 + n\mathbb{Z}, 2 + n\mathbb{Z}, \dots, n - 1 + n\mathbb{Z}\}$ označavamo prsten ostataka modulo n .

Definicija 4.4. Neka je $n \in \mathbb{N}$ i $f(x) \in (\mathbb{Z}/n\mathbb{Z})[x]$. Tada s $N(f(x) \equiv 0 \pmod{n})$ označavamo broj rješenja kongruencije $f(x) \equiv 0 \pmod{n}$ u $\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}$.

U daljnjem radu će nam značajan biti broj rješenja kongruencija $f(x) \equiv 0 \pmod{n}$ za $f(x) = x^2 - 1$ i $f(x) = x^2 + 1$. Sljedeći teorem iz teorije brojeva daje nam vrijednosti $N(x^2 \pm 1 \equiv 0 \pmod{n})$. Osim toga, za primjenu teorema potrebno je samo rastaviti broj n na proste faktore što ga čini lako primjenjivim te nam je njegov značaj samim time još i veći. (vidi [10], poglavlja 2 i 3)

Teorem 4.4. Neka je $n = 2^k m$, pri čemu je $n \geq 2$ i $(m, 2) = 1$. Ako je $m > 1$ onda s $p_1, \dots, p_t$ označimo proste faktore od m , a u suprotnom stavimo $t = 0$. Tada je

$$N(x^2 - 1 \equiv 0 \pmod{n}) = \begin{cases} 2^t & , \text{ za } k = 0, 1 \\ 2^{t+1} & , \text{ za } k = 2 \\ 2^{t+2} & , \text{ za } k \geq 3 \end{cases}$$

$$N(x^2+1 \equiv 0 \pmod{n}) = \begin{cases} 2^t & , \text{ ako je } k \leq 1 \text{ i } p_i \equiv 1 \pmod{4} \text{ za svako } i \in \{1, \dots, t\} \\ 0 & , \text{ ako je } k \geq 2 \text{ ili postoji } i \in \{1, \dots, t\} \text{ takav da je } p_i \equiv 3 \pmod{4} \end{cases}$$

Teorem 4.5. Neka je $n \in \mathbb{N}$, $n \geq 2$ te označimo s $T(n)$ broj različitih klasa ekvivalencije primitivnih tetraedara volumena $\frac{n}{6}$. Neka je $f(x) \in (\mathbb{Z}/n\mathbb{Z})[x]$ i neka je $N(f(x) \equiv 0 \pmod{n})$ broj rješenja kongruencije $f(x) \equiv 0 \pmod{n}$ u $\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}$. Tada je

$$T(n) = \frac{\phi(n) + N(x^2 - 1 \equiv 0 \pmod{n}) + N(x^2 + 1 \equiv 0 \pmod{n})}{4} \quad (4.1)$$

Ako je n prost, onda je

$$T(n) = \begin{cases} \frac{n+3}{4} & , \text{ za } n \equiv 1 \pmod{4} \\ \frac{n+1}{4} & , \text{ za } n \equiv 3 \pmod{4} \end{cases}$$

Dokaz. Neka je $U = \{x : 1 \leq x < n, (x, n) = 1\}$ i neka je $G = \{g_1, g_2, g_3, g_4\}$ skup bijekcija na U , gdje su $g_1(x) = x$, $g_2(x) = n - x$, $g_3(x) = x^{-1}$ i $g_4(x) = n - x^{-1}$, pri čemu je x^{-1} takav da je $xx^{-1} \equiv 1 \pmod{n}$, za svaki $x \in U$.

Iz definicije funkcije ϕ slijedi $|U| = \phi(n)$.

Po lemi 4.1 slijedi da je $T(n)$ jednak broju orbita od U pod djelovanjem grupe G .

Neka je $U_i = \{x \in U : g_i(x) = x\}$, za $i = 1, 2, 3, 4$.

- g_1 je identiteta pa su sve točke iz U fiksne, tj. vrijedi $|U_1| = |U| = \phi(n)$.
- Iz $g_2(x) = x$ slijedi $n - x = x$ pa je $x = \frac{n}{2}$. Ako je n neparan onda $x \notin \mathbb{N}$, a ako je n paran onda je $(x, n) \neq 1$. Dakle, funkcija g_2 nema fiksnih točaka pa je $|U_2| = 0$.
- Ako je $g_3(x) = x$ onda je $x^{-1} = x$ pa slijedi $x^2 = xx^{-1} \equiv 1 \pmod{n}$. Stoga je $|U_3| = N(x^2 - 1 \equiv 0 \pmod{n})$.
- Množenjem $g_4(x) = x$ s x dobivamo $x^2 = nx - xx^{-1} \equiv 0 - 1 \pmod{n}$ pa je $x^2 + 1 \equiv 0 \pmod{n}$. Dakle, $|U_4| = N(x^2 + 1 \equiv 0 \pmod{n})$.

Sada, primjenom leme 4.1 dobivamo $T(n) = \frac{1}{|G|} \sum_{g_i \in G} |\{x \in U : g_i(x) = x\}|$, tj.

$$T(n) = \frac{\phi(n) + N(x^2 - 1 \equiv 0 \pmod{n}) + N(x^2 + 1 \equiv 0 \pmod{n})}{4}$$

Posebno, ako je n prost tada je $\phi(n) = n - 1$ te iz teorema 4.3 slijedi $N(x^2 - 1 \equiv 0 \pmod{n}) = 2$. Osim toga, također iz teorema 4.3 slijedi $N(x^2 + 1 \equiv 0 \pmod{n}) = 2$ ako je $n \equiv 1 \pmod{4}$ tj. $N(x^2 + 1 \equiv 0 \pmod{n}) = 0$ ako je $n \equiv 3 \pmod{4}$. Dakle, vrijedi i druga tvrdnja. $\square$

Primjer 4.2. Koristeći teoreme 4.3 i 4.4 izračunajmo broj klasa ekvivalencije primitivnih tetraedara čiji volumen je $\frac{n}{6}$. Za $n \in \mathbb{N}$ uzet ćemo iste brojeve kao i u primjeru 4.1.

- (1) Neka je $n = 5$. Tada je $\phi(5) = 4$. Iz teorema 4.3, za $k = 0$ i $t = 1$, slijedi $N(x^2 - 1 \equiv 0 \pmod{5}) = 2$ i $N(x^2 + 1 \equiv 0 \pmod{5}) = 2$. Iz teorema 4.4 slijedi $T(n) = 2$.
- (2) Neka je $n = 6$. Tada je $\phi(6) = 2$. Iz teorema 4.3, za $k = 1$ i $t = 1$, slijedi $N(x^2 - 1 \equiv 0 \pmod{6}) = 2$ i $N(x^2 + 1 \equiv 0 \pmod{6}) = 0$. Iz teorema 4.4 slijedi $T(n) = 1$.
- (3) Neka je $n = 13$. Tada je $\phi(13) = 12$. Iz teorema 4.3, za $k = 0$ i $t = 1$, slijedi $N(x^2 - 1 \equiv 0 \pmod{13}) = 2$ i $N(x^2 + 1 \equiv 0 \pmod{13}) = 2$. Iz teorema 4.4 slijedi $T(n) = 4$.
- (4) Neka je $n = 30$. Tada je $\phi(30) = 8$. Iz teorema 4.3, za $k = 1$ i $t = 2$, slijedi $N(x^2 - 1 \equiv 0 \pmod{30}) = 4$ i $N(x^2 + 1 \equiv 0 \pmod{30}) = 0$. Iz teorema 4.4 slijedi $T(n) = 3$.
- (5) Neka je $n = 3640$. Tada je $\phi(3640) = \phi(8)\phi(5)\phi(7)\phi(13) = 4 \cdot 4 \cdot 6 \cdot 12 = 1152$. Iz teorema 4.3, za $k = 3$ i $t = 3$, slijedi $N(x^2 - 1 \equiv 0 \pmod{3640}) = 2^5 = 32$ i $N(x^2 + 1 \equiv 0 \pmod{3640}) = 0$. Iz teorema 4.4 slijedi $T(n) = \frac{1152+32+0}{4} = 296$.

Kao što vidimo, puno je jednostavnije izračunati broj klasa primitivnih tetraedara koristeći teoreme 4.3 i 4.4 nego koristeći teorem 4.2. No, ovako smo izračunali samo broj klasa ekvivalencije, a ne i koji tetraedar se nalazi u kojoj od klasa. Osim što je ovaj način jednostavniji za računanje, probleme nam ne stvara niti veća vrijednost broja n .

Iako ne možemo generalizirati Pickov teorem na tetraedre u $\mathbb{Z}^3$ postoji način kako možemo povezati volumen tetraedra i broj točaka rešetke.

Neka je T primitivan tetraedar u trodimenzionalnoj cjelobrojnoj rešeci, neka je $k \in \mathbb{N}$, $kT = \{kx : x \in T\}$ te označimo s $L(kT) = |kT \cap \mathbb{Z}^3|$. Tada postoje $a_1, a_2, a_3 \in \mathbb{R}$ takvi da je

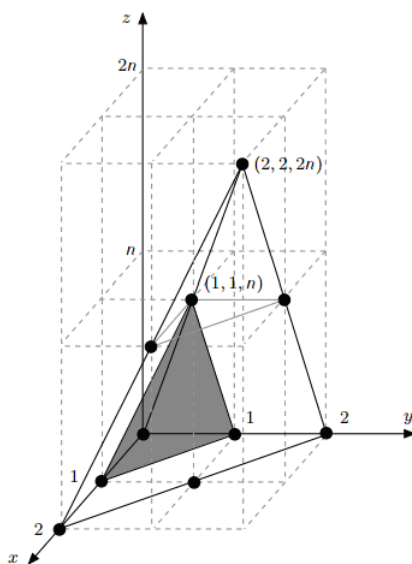
$$L(kT) = a_3 k^3 + a_2 k^2 + a_1 k + 1 \quad (4.2)$$

pri čemu je $a_3 = \text{vol}(T)$.

Postoji generalizacija formule (4.2) koja se odnosi na politope u d -dimenzionalnoj rešeci, no mi se u ovome radu nećemo baviti tom tzv. Ehrhartovom teorijom. (J. Kepler, Counting Lattice Points in Polytopes: The Ehrhart Theory)

Primjer 4.3. Neka je T primitivan tetraedar u trodimenzionalnoj cjelobrojnoj rešeci čiji su vrhovi točke $(0, 0, 0)$, $(1, 0, 0)$, $(0, 1, 0)$, $(1, 1, n)$. U ovome primjeru odredit ćemo koeficijente $a_1, a_2, a_3 \in \mathbb{R}$ tako da za tetraedar T vrijedi formula (4.2). Za $k = 1$ i $k = 2$, pomoću sljedeće slike odredit ćemo $L(T)$ i $L(2T)$.

Slika 4.1

Vrijedi

$$L(T) = 4 = a_3 + a_2 + a_1 + 1$$

$$L(2T) = 9 + n = 8a_3 + 4a_2 + 2a_1 + 1$$

No, znamo da je $a_3 = \text{vol}(T) = \frac{n}{6}$ pa slijedi

$$4 = \frac{n}{6} + a_2 + a_1 + 1$$

$$9 + n = \frac{8n}{6} + 4a_2 + 2a_1 + 1$$

Rješavajući gornji sustav dobivamo $a_2 = 1$ i $a_1 = 2 - \frac{n}{6}$.

Dakle, za tetraedar T vrijedi

$$L(kT) = \frac{n}{6}k^3 + k^2 + \left(2 - \frac{n}{6}\right)k + 1$$

Bibliografija

1. M. R. Khan, A Counting Formula for Primitive Tetrahedra in $\mathbb{Z}^3$, Amer. Math. Monthly 106 (6) (1999), 515-533.
2. B. Reznick, Lattice Point Simplices, Discrete Math. 60 (1986), 219-242.
3. C. Haase, B. Nill, A. Paffenholz, Lecture Notes on Lattice Polytopes, TU Darmstadt (2012), 20-26.
4. J. Garbett, Lattice Point Geometry: Pick's Theorem and Minkowski's Theorem, Kenyon College (2010), 12-14
5. P.R. Scott, On convex lattice polygons, Bull. Austral. Math. Soc., Vol. 15 (1976), 395-399.
6. J. Šiftar, V. Krčadinac, Konačne geometrije, skripta, PMF-Matematički odsjek, 2013.
7. B. Pavković, D. Veljan, Elementarna matematika 1, Tehnička knjiga, 1992
8. A. Dujella, Uvod u teoriju brojeva, skripta, PMF-Matematički odsjek
9. M. Polonijo i ostali, Euklidski prostori, skripta, PMF-Matematički odsjek
10. H. Loo Keng, Introduction to Number Theory, translated from the Chinese by Peter Shiu, Springer-Verlag, 1982

Sažetak

U ovome radu promatramo primitivne tetraedre u trodimenzionalnoj cjelobrojnoj rešeci. Tetraedar je primitivan ako su mu vrhovi točke rešetke, ali se sadrži niti jednu drugu točku rešetke, niti na rubu niti u unutrašnjosti. Koristimo unimodularno preslikavanje kao glavni alat pomoću kojeg ćemo dokazati većinu rezultata, a naročito je bitno za klasifikaciju primitivnih tetraedara, koja se temelji na unimodularnoj ekvivalenciji.

Zatim, radi potpunosti i usporedbe s trodimenzionalnim slučajem, razmatramo poligone u rešeci $\mathbb{Z}^2$. Ovdje ključnu ulogu za karakterizaciju primitivnih poligona ima glasoviti Pickov teorem koji daje vezu između površine poligona i broja točaka rešetke koje taj poligon sadrži na rubu, odnosno u unutrašnjosti.

U trodimenzionalnoj rešeci najprije dajemo karakterizaciju primitivnih tetraedara u terminima unimodularne ekvivalencije. S obzirom da volumen primitivnog tetraedra nije ograničen, ne možemo generalizirati Pickov teorem u tri dimenzije, ali možemo naći formulu za prebrojavanje klasa ekvivalencije primitivnih tetraedara danog volumena.

Summary

In this paper we study primitive tetrahedra in a three dimensional integer lattice. A tetrahedron is primitive if its vertices are lattice points but it does not contain any other lattice points in its interior or on its boundary. We use unimodular maps as a main mathematical tool to prove most of the results, and especially for classification of primitive tetrahedra, based on unimodular equivalence.

Further, we investigate primitive polygons in $\mathbb{Z}^2$ so that a comparison could be made with the three dimensional case. A crucial part in this chapter belongs to the famous Pick's theorem, which gives the relationship between the area of a lattice polygon and the number of lattice points on its boundary and in its interior.

In the three dimensional integer lattice, first of all we state a characterization of primitive tetrahedra in terms of unimodular equivalence. Considering that there is no boundary on the volume of a primitive tetrahedron, a generalization of Pick's theorem to dimension three is impossible, but there is a simple formula that counts the number of equivalence classes of primitive tetrahedra of a given volume.

Životopis

Rođena sam 27. travnja 1989. godine u Zagrebu. Od 1996. do 1998. godine pohađala sam OŠ Ivana Cankara, a od 1998. do 2004. godine OŠ Otona Ivekovića. Nakon završene osnovne škole upisala sam V. gimnaziju u Zagrebu, te 2008. godine maturirala s odličnim uspjehom. Te iste godine upisala sam Preddiplomski sveučilišni studij Matematika na Prirodoslovno - matematičkom fakultetu u Zagrebu. Nakon završetka Preddiplomskog studija 2013. godine upisala sam Diplomski sveučilišni studij Matematička statistika na istom fakultetu.